

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
σε συνεργασία με το
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»
ΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΔΙΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Τ.Π.Ε. ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την αειφορία στην Ειδική Αγωγή

Προφήτης Χρήστος Στέφανος, 647

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης».

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Επιβλέπων Καθηγητής: Δρ. Λουκέρης Διονύσιος, Συνεργαζόμενος ερευνητής Ι.Π.Τ. – ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος»
2^ο Μέλος: Κορρέ Ειρήνη, Αναπληρώτρια καθηγήτρια, Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας, Δ.Π.Θ
3^ο Μέλος: Δρ. Καραμπατζάκη Ζωή, Συνεργαζόμενη ερευνήτρια Ι.Π.&Τ. – Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Αθήνα, 2025

Περίληψη

Η παρούσα εργασία διερευνά τη συμβολή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΠΕ) στην Ειδική Αγωγή, εστιάζοντας στη βιώσιμη ανάπτυξη, την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης και την καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης σε μαθητές με αναπηρίες. Ο σκοπός της είναι να αναδείξει την ΠΕ ως μέσο καλλιέργειας δεξιοτήτων ζωής και ενσυναίσθησης, εξετάζοντας παράλληλα τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες εφαρμογής της στην ειδική αγωγή.

Η μεθοδολογία περιλάμβανε βιβλιογραφική ανασκόπηση διεθνών ερευνών και καλών πρακτικών. Τα κύρια βήματα περιελάμβαναν τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τη σύνδεση της ΠΕ με την Ειδική Αγωγή, την αξιολόγηση βιωματικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων και την ανάλυση των προβλημάτων εφαρμογής της σε διάφορα εκπαιδευτικά πλαίσια.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ΠΕ βελτιώνει τα μαθησιακά αποτελέσματα, την κοινωνική αλληλεπίδραση και την αυτονομία των μαθητών με ειδικές ανάγκες. Επιπλέον, ενισχύει την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τη συμμετοχή σε δραστηριότητες βιώσιμης ανάπτυξης. Παρά τα θετικά αποτελέσματα, η εργασία αναδεικνύει σημαντικά εμπόδια, όπως η έλλειψη εξειδικευμένων εκπαιδευτικών, οι περιορισμένοι πόροι, η απουσία προσαρμοσμένων προγραμμάτων και η θεωρητική προσέγγιση που συχνά απομονώνει τη μάθηση από την πρακτική εφαρμογή.

Τα συμπεράσματα τονίζουν τη σημασία της ενσωμάτωσης της ΠΕ στην Ειδική Αγωγή ως μέσο καλλιέργειας δεξιοτήτων, ενσυναίσθησης και υπεύθυνης περιβαλλοντικής συμπεριφοράς. Η έρευνα υπογραμμίζει τη σημασία ανάπτυξης εκπαιδευτικών εργαλείων και πολιτικών που να προωθούν την εφαρμογή της ΠΕ σε ειδικά σχολεία και πλαίσια. Η συμβολή της έγκειται στη διαμόρφωση πολιτών που όχι μόνο κατανοούν τη σημασία της βιωσιμότητας αλλά και συμμετέχουν ενεργά στην επίτευξή της.

Λέξεις-κλειδιά: Ειδική Αγωγή, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αειφορία.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Adams, T. R. (2013). *Overcoming barriers to teaching action-based environmental education: A multiple case study of teachers in the public-school classroom* (Unpublished doctoral dissertation). Western Kentucky University.

Alper, S., & Raharinirina, S. (2006). Assistive technology for students with disabilities: A review of the literature. *Journal of Special Education Technology, 21*(2), 47-54.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). American Psychiatric Publishing.

Aydeniz, M., Bilican, K., & Kirbulut, Z. D. (2017). Exploring pre-service elementary science teachers' conceptual understanding of the particulate nature of matter through a three-tier diagnostic test. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology, 5*(3), 221-234. <https://doi.org/10.18404/ijemst.296036>

Baio, J., Wiggins, L., Christensen, D., et al. (2018). Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years—Autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2014. *Morbidity and Mortality Weekly Report, 67*(6), 1-23.

Baker, D., Wentz, E., & Garrison, M. (2014). Teaching environmental education to students with disabilities. *Environmental Education Research, 20*(5), 662-683.

Barkley, R. A. (2015). *Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment* (4th ed.). Guilford Press.

Belgrade. (1975). International Workshop on Environmental Education – Belgrade Charter. Retrieved March 20, 2010, from <http://unesdoc.unesco.org>

Bleidick, U., & Hagenmeister, U. (1998). *Eifuehrung in die Behindertenpädagogik. Band I* (6th ed., pp. 64-67). Verlag W. Kohlhammer.

Bleidick, U., & Hagenmeister, H. (1998). *Heilpädagogik als angewandte Kinderpsychiatrie*.

Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *The Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools*. Centre for Studies in Inclusive Education.

Borg, C., Gericke, N., Höglund, H., & Bergman, E. (2012). The barriers encountered by teachers implementing education for sustainable development: Discipline-bound differences and teaching traditions. *Research in Science & Technological Education, 30*(2), 185-207.

- Brown, J. S., Collins, A., & Duguid, P. (1989). Situated cognition and the culture of learning. *Educational Researcher*, 18(1), 32-42.
- Bruyere, B. L., Wesson, M., & Teel, T. (2012). Incorporating environmental education into an urban after-school program in New York City. *International Journal of Environmental & Science Education*, 7(2), 327-341.
- Butterworth, B. (2010). *The mathematical brain*. Macmillan.
- Crawford, B. A. (2000). Embracing the essence of inquiry: New roles for science teachers. *Journal of Research in Science Teaching*, 37(9), 916–937.
- Declaration of the UN Conference on the Human Environment. (1972). In Molitor (Ed.), *International environmental law: Primary materials* (p. 81). Stockholm.
- DuPaul, G. J., & Stoner, G. (2014). *ADHD in the schools: Assessment and intervention strategies* (3rd ed.). Guilford Press.
- Eberwein, H. (1996). Zur Kritik des Behinderungsbegriffs und des sonderpädagogischen Paradigmas. Integration als Aufgabe der allgemeinen Pädagogik und Schule. In H. Eberwein (Ed.), *Einführung in die Integrationspädagogik* (pp. 12-13). Deutscher Studien Verlag.
- Ferreira, M. M., Grueber, D., & Yarema, S. (2012). A community partnership to facilitate urban elementary students' access to the outdoors. *School Community Journal*, 22(1), 49-64.
- Fox, P., & Avramidis, E. (2014). An evaluation of an outdoor education programme for students with emotional and behavioural difficulties. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 8(4), 267-283.
- Fuchs, D., & Fuchs, L. S. (2006). Instructional interventions for students with learning disabilities: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 76(1), 1-40.
- Gargiulo, R. M., & Metcalf, D. (2020). *Teaching in today's inclusive classrooms: A universal design for learning approach*. Cengage Learning.
- Graham, S., & Harris, K. R. (2009). The prevention of writing difficulties for students with learning disabilities: A review of the literature. *Learning Disabilities Research & Practice*, 24(2), 123-144.
- Güdelhöfer, I. (2016). *Outdoor education and the inclusion of children with special needs: A case study from Germany* (pp. 58). Linköping University.
- Hallahan, D. P., Kauffman, J. M., & Pullen, P. C. (2019). *Exceptional learners: An introduction to special education*. Pearson.
- Hungerford, H., Peyton, R. B., & Wilke, R. J. (1980). Goals for curriculum development in environmental education. *The Journal of Environmental Education*, 11(3), 42-47.

- IUCN. (1970). Resolution adopted at the IUCN international working meeting on environmental education in the school curriculum. Nevada, IUCN.
- Kim, C., & Fortner, R. W. (2006). Issue-specific barriers to addressing environmental issues in the classroom: An exploratory study. *The Journal of Environmental Education*, 37(3), 15-22.
- Klark, E. (2013). Ecological intelligence and sustainability education in special education. *Multicultural Education*, 38-45.
- Koeck, P., & Otto, H. (1976). Sonderpädagogik. Λήμμα στο *Wörterbuch für Erziehung und Unterricht*. Verlag Ludwig.
- Lord, C., Rutter, M., & DiLavore, P. C. (2020). *Autism diagnostic observation schedule, second edition (ADOS-2)*. Western Psychological Services.
- Lucas, A. M. (1979). Environment and environmental education: Conceptual issues and curriculum implications. Melbourne, Victoria: Australian International Press and Publications.
- Lyon, G. R., Shaywitz, S. E., & Shaywitz, B. A. (2003). A definition of dyslexia. *Annals of Dyslexia*, 53(1), 1-14.
- Morningstar, M. E., Liss, M., & Upreti, G. (2017). Transition planning and services for students with disabilities. *Council for Exceptional Children*, 79(2), 133-141.
- Mutisya, S. M., & Barker, M. (2011). Pupils' environmental awareness and knowledge: A springboard for action in primary schools in Kenya's Rift Valley. *Science Education International*, 22(1), 55-71.
- O'Brien, L. (2009). Learning outdoors: The Forest School approach. *Education 3-13*, 37(1), 45-60.
- Pennington, B. F. (2006). From single to multiple deficit models of developmental disorders. In *Handbook of developmental cognitive neuroscience* (pp. 123-144). MIT Press.
- Peterson, A., Soberón, J., Pearson, R., Anderson, R., Martínez-Meyer, E., Nakamura, M., & Araújo, M. (2011). *Ecological niches and geographic distributions* (MPB-49). Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt7stnh>
- Rose, D. H., & Meyer, A. (2002). *Teaching every student in the digital age: Universal design for learning*. Association for Supervision and Curriculum Development.
- Rosenblum, S. (2008). Dysgraphia: A review of current research. *Journal of Learning Disabilities*, 41(3), 220-233.
- Ruiz-Gallardo, J.-R., Verde, A., & Valdés, A. (2013). Garden-based learning: An experience with “at-risk” secondary education students. *The Journal of Environmental Education*, 44(4), 252-270. <https://doi.org/10.1080/00958964.2013.786669>

- Shaywitz, S. E. (2003). *Overcoming dyslexia: A new and complete science-based program for reading problems at any level*. Alfred A. Knopf.
- Shaywitz, S. E., & Shaywitz, B. A. (2008). Dyslexia (specific reading disability). In *Neurobiology of disease* (pp. 261-270). Academic Press.
- Snow, C. E. (2010). *Academic language and the challenge of reading for understanding*. Harvard Education Press.
- Stapp, W. (1969). The concept of environmental education. *Journal of Environmental Education*, 1(1), 33–35.
- Stavrianos, A., & Spanoudaki, A. (2015). The impact of an environmental educational program of a school garden on pupils with intellectual disabilities—A comparative approach. *Open Journal of Social Sciences*, 3, 39-43.
- Tailloires. (1990). Tailloires Declaration. Retrieved March 20, 2010, from <http://www.unep.org/climatechange/>
- Tbilisi. (1977). *Intergovernmental Conference on Environmental Education: Final Report*. UNESCO/UNEP.
- Tbilisi. (2012). *Tbilisi35: A history of education for sustainable development*. Ministry of Environment Protection of Georgia.
- Tomlinson, C. A. (2001). *How to differentiate instruction in mixed-ability classrooms*. ASCD.
- Torgesen, J. K. (2000). Individual differences in response to early interventions in reading: The lingering problem of treatment resisters. *Learning Disabilities Research & Practice*, 15(1), 55-64.
- UNEP. (2010). *Climate change factsheet*. Retrieved March 28, 2010, from <http://www.unep.org/climatechange/>
- UNESCO-UNEP. (1990). Environmentally educated teachers: The priority of priorities? *Connect*, XV(1), 1-3. UNESCO-UNEP Environmental Education Newsletter.
- UNESCO. (2014). *UNESCO roadmap for implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development*. Paris: UNESCO.
- UNESCO. (2017). *Education for sustainable development goals: Learning objectives*. Paris: UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2017). UNESCO Global Action Programme on Education for Sustainable
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (n.d.). *Education for sustainable development: Information folder*. Paris, UNESCO.

United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (UNCRPD). (2016). *General Comment No. 4 - Article 24: Right to inclusive education*. Retrieved May 28, 2020, from <http://www.refworld.org/docid/57c977e34.html>

United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (UNCRPD). (2016). *General Comment No. 4 on inclusive education*.

United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Retrieved from <https://www.un.org/development/desa/disabilities/>

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda>

World Commission on Environment and Development (WCED). (1988). *Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Oxford University Press.

Wolwick, P. (2014). Environmental education in Sweden. *Environmentalist*, 13(3), 221-227.

Zwart, S. (2013). Inclusive environmental education for students with disabilities. *Journal of Environmental Education*, 44(3), 206-221.

Ελληνική βιβλιογραφία

Γεωργόπουλος, Α., & Τσαλίκη, Ε. (1993). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. GUTENBERG.

Καλαντζής, Γ. (1984). *Παιδαγωγική Θεραπεία: Έννοια και Εφαρμογές*.

Καλαντζής, Κ. (1984). Η ειδική αγωγή χτες και σήμερα: (Γενική κριτική θεώρηση-Επισημάνσεις νέοι προσανατολισμοί). *Νέα Παιδεία*, 32, 60.

Ξηρομερίτη-Τσακλαγκάνου, Α. (1984). Ιστορικά σημεία και σύγχρονα προβλήματα της ειδικής αγωγής στην Ελλάδα. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 19, 12.

Ξηρομερίτη-Τσακλαγκάνου, Μ. (1984). *Ειδική Αγωγή: Θεωρία και Πράξη*.

Παπαδημητρίου, Β. (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο*. Δαρδανός.